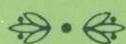


ERDÉSZETI LAPOK

AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET LAPJA

ALAPÍTVÁ:
1862-ben



Főszerkesztő:
PÁPAI GÁBOR



1993.

JÚLIUS-AUGUSZTUS

CXXVIII. évfolyam

A tartalomból

*Újra kell gondolni az erdőfelügyelőségek
szerepét, feladatát, jogállását*
193. oldal

*1994-re nagyságrenddel több támogatást
kap az erdősítési program*
197. oldal

*Egyes erdészeti beavatkozások várható
hatásai az erdei ökoszisztémára*
205 oldal

*Az alföldi erdők szerkezetében bekövetkező
változások okai*
211. oldal

*Jelölőverseny
a Pilisi Parkerdőgazdaságban*
216. oldal

*Az erdészet tehetatlenné vált a
fatolvajokkal szemben*
218. oldal

*Vélemények, elírások, hibák,
tévedések, hiedelmek*
240. oldal

Erdészeti Lapok
Az Országos Erdészeti Egyesület
folyóirata
CXXVIII. évfolyam 7. szám
(1993. július-augusztus)
HU ISSN 1215-0398

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. **Tagjai:** Agócs József, Apatóczy István, dr. Balázs István, dr. Bartha Dénes, Bolla Sándor, dr. Bondor Antal, Bús Mária, Gencsi Zoltán, dr. Göbölös Antal, Gyöngyössi Péter, dr. Kárpáti László, Kertész József, Kovács Gábor, ifj. Páll Miklós, Pápai Gábor (a bizottság elnöke), Rakk Tamás, Sántha Antal dr. Sonnevend Imre, dr. Szikra Dezső, dr. Szodfridt István, Varga Béla, Wisnovszky Károly.

FŐSZERKESZTŐ: PÁPAI GÁBOR

TERVEZŐSZERKESZTŐ: SÁGI MARGIT

Szerkesztőség: 1027 Budapest, Fő u. 68.

Telefon: 2016-293

Felelős kiadó: Dr. Lelkes Lajos

Kiadóhivatal: 1163 Budapest,
Koronafüret u. 44.

Telefon: 183-6575



Nyomdai munkák: Pilisi Állami Parkerdőgazdaság nyomdaüzeme, Budakeszi. Felelős vezető: Hegyi Ferenc.

A kézirat lezárva: 1993. június 30.

Terjeszti: a Magyar Posta. Elfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest, XIII., Lehel u. 10/a. — 1900 — közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással, a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámmal. Egyes szám ára: 30,- Ft. Elfizetés fél évre: 180,- Ft, egész évre: 360,- Ft. Megjelenik havonta. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Kúterkereskedelmi Vállalat, 1389 Budapest, Pf.: 149.

Az évi előfizetés ára: 10 USD

СОДЕРЖАНИЕ

A. Гебелеш:	Особьности лесного хозяйства на Алфелде	197
Я. Шарварц:	Возможности использования ореха греского в лесном хозяйстве	199
Г. Ковач:	Возможные последствия лесохозяйственной деятельности на лесные экосистемы	205
Й. Соммер:	Соревнование таксаторов на службе лесохозяйства	216
Э. Валицки:	Биология птиц европейского значения в лесном хозяйстве	221

TARTALOM

ERDÉSZETI POLITIKA

Szántó Gábor: Gondolatok az erdészeti szakigazgatásról vonatkozóan	193
Rakonczay Zoltán: Szertefoszott álmok...	195
Dr. Göbölös Antal: Az alföldi erdőgazdálkodás...	197
Dr. Sárvári János: A közönséges dió...	199
Rakk Tamás: Bajorországi tanulmányút	202
Telegdy Pál: Vállalkozás az erdőgazdálkodásban	203

ERDÉSZETI KUTATÁS

Kovács Gábor: Egyes erdészeti beavatkozások várható hatásai az erdei ökoszisztémára	205
Dr. Kalmár János - Szendreiné dr. Koren Eszter: A gödöllői arborétum földtani sajátosságai	207
Takács László: Újabb vizsgálatok Aszfalfőn	209
Purger Zoltán - Tóth Zoltán: Láthatatlan kapcsolatok	210
Magyar Lajos: A Duna-Tisza közti hátság vízgazdálkodási problémái	211

ERDŐMŰVELÉS

Dr. Bartha Dénes: Fehér nyár szaporítóanyag...	214
Szommer József: Jelölőverseny...	216

ERDŐ- ÉS TERMÉSZETVÉDELEM

Dr. Temesi Géza: Az Ózd környéki erdők vagyónvédelme...	218
Waliczky Zoltán: Az európai jelentőségű madárlelőhelyek...	221
Dr. ivr Stefan A. Wacher: Könyvezet- és természetvédelmi jog...	224
Purger Zoltán: Mentszük meg a szikeket	226

ERDŐKERÜLŐBEN

Kádár Zsombor: A görögnyeszentimrei erdészeti oktatás	227
Retkes M. László: 100 éves a Görögnyeszentimrei Szakiskola	228
Dr. Szodfridt István: Vizsgághónap végén - kendőzetlenül	230
Pápai Gábor: Csutak	231
Nyerges Éva: Erdészeti és faipari szakvásár	232
F. Nagy Györgyi - Szemerei Tamás: Mór Artúr	233
Eszes Ferenc: A tavaszi félév eseményei	234
Ifj. Dr. Solymos Rezső: A budapesti erdők...	237
Dobos Sándor: Erdőművelés egy világváros árnyékában	238
Safcsák Judit: Az üdülőerdő-gazdálkodás és az erdőművelés...	238
Szelesányi György: Vadgazdálkodás, fahasználat...	239
Szelekovszky László: Eltűnt faszorok és erdőszárok...	239
Rakonczay Zoltán: Vélemények, elírások, hibák...	240
Jerôme René: Emlékezés dr. W. Erteld professzorra	243
Dr. Szőnyi László: Nők az erdőgazdaságban (fordítás)	243
Dr. Kollwintz Ödön: Közel fél évtizeden...	247
Csuka Imre: Keskeny ösvényen	248

KÖNYVESPOLC

EGYESÜLETI HÍREK	249
	253

CONTENTS

Göbölös, A.: Features of the silviculture in the region of Alföld	197
Sárvári J.: Possibilities of the forestry utilizing of European walnut	199
Kovács, G.: Expected effects of silvicultural treatments on the forest ecosystems	205
Sommer, J.: Tree marking competition in the service of tending	216
Waliczky, Z.: Silviculture and habitats of birds of European importance	221

INHALT

Dr. Göbölös, A.: Eigenschaften der Forstwirtschaft am Tiefland	197
Dr. Sárvári, J.: Nutzungsmöglichkeiten der Walnusz in der Forstwirtschaft	199
Kovács, G.: Erwartbare Reaktionen forstlicher Eingriffe in Wald-Ökosystemen	205
Sommer, J.: Auszeichnungswettbewerb im Dienste der Bestandespflege	216
Waliczky, Z.: Für europa bedeutende Vogellebensräume und die Forstwirtschaft	221

SZÁNTÓ GÁBOR

Gondolatok az erdészeti szakigazgatásra vonatkozóan

Dr. Ajtai Sándor 1935-ben kiadott „Magyar erdészeti közgazgatás” című munkájának lapozása közben szembeötlik a kincstári erdőigazgatási szervezet, mely az államot mint erdőtulajdonost testesítette meg.

Kialakulásának kezdetét az első két kamarai erdész kinevezésének idejére lehet visszavezetni, akiknek ügykörét részletes erdőrendtartás szabályozta. A kincstári erdőigazgatási szervezet (az összes államjóságok igazgatóságát ellátó egyetemes szervezethez tartozott – mondhatnánk úgy is, mint a jelenlegi szuperholding, noha nem a privatizáció volt a feladata) főhatósága az udvari kamara, a parlamenti kormányforma bevezetése után a pénzügyminiszter volt. Az egyetemes kincstári szervezetben azonban az erdőgazdálkodási érdekek és erdőgazdasági teendők háttérbe szorultak, e hátrányok megszüntetése miatt 1881. január 1-jétől a kincstári erdők igazgatási szervezete a földművelésügyi miniszter főhatósága alá került.

Mária Terézia által kiadott és II. József által Erdélyre is kiterjesztett erdőrendtartás alapján és következményeként 1809-ben a kormányhatóságok a kincstári, közalapítványi és városierdők egységes felügyeletére országos főerdőfelügyelőségeket szerveztek. Egyetemes jellegű és központi felügyelet alatt működő erdőfelügyeleti szervek létesítésére csak a kiegyezés utáni évek adtak lehetőséget. Az állami erdőfelügyelet megszervezése az erdőtörvénnyel következett be, melynek alapján kir. erdőfelügyelőségeket létesítettek.

Az erdészeti igazgatásról szóló 1923. évi XIX. törvénycikk hatályba lépésével a kincstári igazgatóságok, a kir. erdőfelügyelőségek, a kir. állami erdőhivatalok az újonnan szervezett erdőigazgatóságokba (a korábbi kincstári erdőgondnokságok és járási erdőgondnokságok az új erdőhivatalokba) olvadtak be.

Az erdőigazgatóságok feladatukat az erdőfelügyelőségeken keresztül gyakorolták. Az 1935. évi IV. törvénycikk 232. §-a szerint az erdőigazgatóság közvetlenül a földművelésügyi miniszternek (mint az erdészeti ügyek legfelső kormányhatóságának) alárendelt szerv, de a hatósági jogosítványokkal – ha e törvény másként ne rendelkezett – elsőfokon a törvényhatóság közigazgatási bizottságának gazdasági albizottsága, másodfokon a földművelésügyi miniszter rendelkezett.

Az 1945. évi VI. törvénycikkbe iktatott 600/1945. M. E. rendelet (1945. évi földreform) alapján a 100 kh-nál nagyobb erdőterületek állami tulajdonba kerültek. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1945. szeptember 13-án adott felhatalmazás alapján a kormány létrehozta a „Magyar Állami Erdőgazda-

sági Üzemek” (MALLERD) nevű állami tulajdonban lévő egyéni céget (1945. december 23.). Az erdők államosításának az új államerdészeti vállalat szervezeti gerincének a kir. erdőigazgatóságok szervezetét használták fel (ezekből alakultak ki a közvetlen gazdálkodással – és már nem szakigazgatással – foglalkozó vidéki erdőigazgatóságok). Egyidejűleg a kormány átszervezte az erdészeti igazgatást. Elsőfokú erdészeti hatósági ügyekben a törvényhatóság közigazgatási bizottságának gazdasági albizottsága és az állami erdőfelügyelőség, másodfokon a földművelésügyi miniszter járt el. A volt magyar állami erdőigazgatóságok hatáskörébe utalt tennivalókat az erdőfelügyelőség kapta meg.

A kormány 1949. márciusában létrehozta vármegyénként a mezőgazdasági igazgatóságokat, ahová integrálta a növénytermesztéstől az alsófokú mezőgazdasági szakoktatásig a mezőgazdasági jellegű szakigazgatási szerveket, egyebek között megszüntette az erdőfelügyelőségeket is. Az erdészeti szakigazgatási tevékenység 1950 közepére az összevont szervezetben elsorvadt. Az erdőgazdálkodásban jelentkező termelési gondok miatt (ismereteim szerint) 1954-ben Tömpe István csempészte vissza az erdőfelügyeleti tevékenységet az 1952-ben alapított Állami Erdőrendezési Intézet szervezeti keretei közé, erdőrendezési felügyelői státuszok létesítésével. Az erdőrendezési felügyelők közvetlenül az Országos Erdészeti Főigazgatásnak voltak alárendelve, függetlenül attól, hogy fizetésüket az erdőrendezési kirendeltségeknél számfejtették.

Az erdőfelügyeleti tevékenység részleges visszaállításának az oka és előzménye az erdők túlhasználata volt, melynek okán a kormányzat már az 1950-es évek első felében arra kényszerült, hogy szigorúan titkos utasításban figyelmeztesse az állami erdőgazdaságok igazgatóit, hogy legalább a magtermő állományokat ne termeltessék le. (Ebben az időszakban nagy volt a fahiány.)

A kormányzat 1968-ban szükségesnek tartotta új szervezetnek, az állami erdőrendezőségeknek létrehozását. Az állami erdőrendezőségek az akkor alapított erdőfelügyelőségekből, a meglévő erdőrendezési kirendeltségekből, az állami erdőgazdaságoknál működő (államerdészeti kezelést ellátó) fásítási-szakirányítási osztályokból, az állami erdőgazdaságok belső szakfelügyeletét végző szakfelügyelői apparátusból alakultak, az elődszervezetekhez viszonyítva nagymérvű létszámcsökkentéssel egybekötve. Ebben a szervezetben – noha funkciók szerit elkülönülve – együtt volt az erdőfelügyelőség (szakigazgatás), erdőrendezés (üzemtervezés) és bizonyos vadgazdálkodási, természetvédelmi és általános környezetvé-

delmi tevékenység hatósági jogkör nélkül. A hatósági jogosítványokat a megyei tanácsok, részben a járási tanácsok, másodfokon a mezőgazdasági és élelmiszerügyi (földművelési) miniszter gyakorolta.

Ezt a szervezetet 1979-ben szüntették meg, részben az akkor alakuló természetvédelmi szervezet, valamint a megyei tanácsokhoz rendelt környezetvédelmi felügyelők leválasztása, alapvetően azonban az erdészeti igazgatás mint hatósági munka és az üzemtervezés mint szolgáltató jellegű tevékenység – szükségesnek ítélt – szétválasztása miatt, ismételtlen alapos létszámcsokkentés mellett. Az egyik utódszervezet a hatósági jogosítvánnyal rendelkező erdőfelügyelőség lett. Az 1968-ban megkezdődött gazdaságirányítási és gazdasági átalakulási folyamat (pl. a termelerszövetkezetek közel félmillió hektár erdő használati jogát kapták meg, az államerdészeti kezelés gyakorlatilag megszűnt) az 1990. évi választások után mélyreható tulajdonosi, gazdaságszervezeti, érdekeltségi változásokat eredményezett, amely óhatatlanul magában hordja a hatósági, szakigazgatási (közigazgatási) erdőrendezési tevékenység szükségszerű változásait.

Az erdők megóvása, materiális és immateriális produktumainak megőrzése, növelése, a piacgazdaság szokásosságának természetessége mellett legalább az 1945 előtt kialakult tartós értékek megtartását feltételezi a szakigazgatásban is.

Az erdőgazdálkodásban a tartós alapértékek közé sorolandó:

- az erdőtulajdon, az erdőkezelés, az erdőhasználat (nem fahasználat) természetbeni túlzott elaprodásának megelőzése,
- a természeti és gazdasági feltételeknek megfelelő, a környezeti hatásokat is mérlegelő szakszerű (üzemterv szerinti) erdőgazdálkodási kötelezettség,
- az erdőfenntartás anyagi alapjainak biztosítása (erdőfenntartási alap).

E célok folyamatos megvalósítása szoros kapcsolatban áll az erdészeti szakigazgatással is, ezért újra kell gondolni az erdőfelügyelőségek szerepét, feladatát, jogállását.

A történelmi tapasztalatok szerint az erdészeti szakigazgatás helye – ha az nem közvetlenül a Kormány alá rendelt főhatóság – a Földművelésügyi Minisztériumban, annak közvetlenül alárendelt területi szervezetében van, függetlenül attól, hogy a tulajdonosi jogokat ki gyakorolja. Feltéve, hogy a Földművelésügyi Minisztérium magánéknak tekintti az erdészeti szakigazgatás ügyét és törődik is vele. Erre utal a múlt század pénzügyminiszteri fennhatóság alatt álló időszakának, és 1949-ben a mezőgazdasági igazgatóságok néhány évet megélt szervezetének és szerepének tapasztalata.

Az erdőtulajdonosok, erdőkezelők, erdőhasználók szervezetek és személyek számának megszokozódása, az erdőingatlan-forgalom megindulása, az eddigi szinte monolitikusnak tekinthető gazdaságszervezettel szemben (a szakigazgatás alig két tucatnyi nagyvállalattal, néhány ezer termelerszövetkezetrel és állami gazdasággal, pár ezer egyéb szervezettel,

magán személyvel volt munkakapcsolatban) az általunk sokatlan sokszínűségbe, az esetek sokaságába megy át, egyben a szakigazgatási munka korszerűsítését és megerősítését igényli.

A korszerűsítés és megerősítés alatt nem partatlan létszám- és költségnövekedési igényeket gondolok, de azt nyíltan meg kell mondani, hogy az eredményes szakigazgatási munkának anyagi és személyi feltételei is vannak. Ebben a vonatkozásban az utolsó egy-másfél évtizedben az erdészeti szakigazgatás mostohagyermek volt, és ma is az. Az új körülmények között korábbi feladatait nem tudhatja – és nem is szabad – szelektálás nélkül vállalni. Feladatmódosulásai között megkülönböztetett figyelmet kell szentelni:

- az erdőtulajdonosok és az erdőtulajdon, a gazdálkodást végző szervezetek, személyek megbízható nyilvántartásának (számítógépes módszerrel megoldható);

- meg kell őrizni és gondozni az üzemtervek (erdőtervek) kiindulási alapadatait;

- szakhatóságként részt kell venni az üzemtervek készítésénél a helyi irányelvek meghatározásában és a hozadékszámbélyozási munkában. Amennyiben az erdőrendezés a vállalkozói szférába kerülne, úgy az üzemtervezési munka helyszíni és dokumentációs ellenőrzésére, jóváhagyásra történő előkészítésre erdőfelügyelőségként legalább 2-2 erdőrendezőt is alkalmazni kell;

- az éves fakitermelési, erdőösítési, erdőnevelési, erdőfenntartási erdővédelmi tervek és a végrehajtás ellenőrzésére, a bürokrácia csökkentésével egybekötve (kevesebb papír, több érdemi munka kell);

- az erdő használatával, fenntartásával, létesítésével kapcsolatos pénzalapok kezelésére (erdőfenntartási alap, kormányzati beruházások);

- új erdők telepítésének szervezésére;

- az erdészszakember-tartási kötelezettségek betartásának végrehajtására;

- és természetesen a közvetlen hatósági munkára, köztö a számonkérésre, bírságolásokra.

Az erdészeti szakigazgatás feladatai közül törölni kell minden formális – látszólag fontos – elhagyható tevékenységet, hogy ne az eszköz határozza meg a célt, hanem a cél az eszközt.

A cél pedig nem kevesebb, mint szakszerű erdőgazdálkodással az erdőnek és örökös hozadékának fenntartása, növelése, amely gazdasági szerepe mellett nagyfokú környezetvédelmi és a legjelentősebb természetvédelmi munka is, ami az erdésztsadalomtól egyáltalán elvárható, mivel – a civilizáció korlátai között – folyamatosan újratermeli, megtartja mindazt, amit a természet évszázadok vagy évezredek alatt létrehozott, és ez nem csupán a faállomány.

E cél megvalósításának egyik fontos eszköze az erdészeti szakigazgatás feladatkörének részletes elemzése, működésének anyagi és személyi feltételeinek javítása műhalatlanul szükséges.

RAKONCZAY ZOLTÁN

Szertefoszlott álmok avagy az erdők második trianonja

Mindenekelőtt tisztázni kívánom, hogy számomra „trianon” egy természetrajzilag egységes, földrajzilag összetartozó térség erőszakos és logikátlan szétdarabolását jelenti, majdnem függetlenül az azt benépesítő népektől, még kevésbé a politikától. Ha tehát például a Kárpát-medencében csak avarok, kunok, besenyők, szlovákok vagy horvátok laktak volna, illetve laknának és ők töltötték volna be a magyarok szerepét, vagy ezt az egységes térséget nem a magyarok rovására, hanem a javukra transzferálták volna szét, véleményem változatlan maradna.

Ez a kimondottan természetellenes szétdarabolás, különösen Erdély és Kárpátalja esetében szembetűnő, mert nyilvánvaló, hogy ezek a földdarabok vitathatatlanul a Kárpát-medence részei és például Ungvárnak vagy Nagyváradnak több köze van Nyíregyházához, illetve Debrecenhez, mint Kijevhez vagy Konstancához. E tekintetben a magyarok, rutének vagy románok száma, aránya és érdekei számomra másodlagosak, járulékosak, vagy jelentéktelenek.

En itt e rövid dolgozatban tehát trianon alatt nem egy várost vagy egy kastélyt, hanem egy olyan diktátumot értek, ami valamely szervezeten összetartozónak az erőszakos feldarabolását jelenti (mint ahogy pl. panama alatt nem egy országot, hanem a korrupció egyik változatát értem). Ezek alapján tehát trianon nem a ferdtől kastélyval, panama pedig nem Mongóliával kerül egy sorba, hanem előbbi sokkal inkább Jaltához, utóbbi pedig a sikkasztáshoz hasonlítható.

Ami pedig az erdőket illeti, kiinduló alapnak és célnak a többé-kevésbé emberi tevékenységtől függetlenül kialakult nagykiterjedésű erdőtestek, hegyek, völgyek, földrajzi, illetve ökológiai összetartozóságának elsődlegességét kellene tekinteni, nem pedig tulajdonját.

E vonatkozásban a hazai szakirodalom kissé földrőlalasnak tekinthető, ami a szakmában tájékozatlan politikusok és döntéshozók számára nem mindig érthető vagy hihető.

Logikailag vagy inkább elméletileg a tekintetben, hogy ezek a nagy erdőtestek – mint pl. a Mátra – a király, az egrí érsek, az állam, egy közalapítvány, a kincstár, avagy egy – az erdtől függetlenül is gazdag és becsületes – földbirtokos tulajdonában vannak, közömbösnek kellene lennie. Azt kellene a leglényegesebb szempontnak tekinteni, hogy ezek az erdőtestek fizikailag ne legyenek szétdarabolva és hogy azokat szakszerűen kezeljék.

Más kérdés, hogy a hazai és – néhány e tekintetben messze előtűnik járó ország kivételével – a nemzetközi tapasztalatok az erdő esetében egyértelműen az állami (kincstári) tulajdon elsődlegességének szükségességét – bizonyos esetekben elkerülhetetlenségét – támasztják alá.

Az állami, illetve kincstári (esetleg más közösségi) tulajdon szükségessége tehát nem „természet törvényszerűségéből”, hanem történelmi, társadalmi okok miatt, kényszerhelyzetből fakadó „követelmény”, aminek történelmi, tu-

dati, tapasztalati okai vannak. Hazánkban ennek szükségességét több mint ezeréves tapasztalat támasztja alá.

Kedvező jelenségnek kell tekinteni, hogy a lakosság túlnyomó többségének tudatába az utóbbi közel ötven évben az erdők állami tulajdonjoga és ennek természetes volta annyira belcivódott, hogy az erdőkért aggódó emberek az utóbbi évtizedekben az erdőkben tapasztalt vagy vélt hibákért a nem állami erdők esetében is szinte minden esetben az „erdőgazdaságot” marasztalták el.

Tekintsük át ezek után erdeink sorsát.

A honfoglalástól a második világháború végéig eltelt 1048 év alatt (jelenlegi) hazánk erdőterülete közel ezer éven át (896-tól 1848-ig) kis ütemben, majd (1867–1920 között) katasztrofális mértékben folyamatosan csökkent, a két világháború (1920–1944) között pedig változatlan maradt.

Tíz és fél évszázad alatt az erdőszültség 40%-ról 12%-ra, 3 600 000 ha-ról 1 000 000 ha-ra, vagyis kettő és félmillió, évi 2400 hektárral csökkent.

(A természeti környezetet hazánkban az elmúlt közel két évszázad alatt két nagy csapás érte: az egyik a vízrendezésnek nevezett folyószabályozások, mocsárlecsapolások, vízelvezetések az erdőket is sújtó „kiszáritó” hatása, a másik pedig a katasztrofális méretű erdőirtás.)

A második világhéges után megvalósult az erdészek évszázados álma, az erdők 90 százaléka eléggé leromlott állapotba állami tulajdonba, illetve használatba került.

A hosszú évtizedekig reakciónak tekintett erdőszáradalom túlzás nélkül hősiességnek tekinthető erőfeszítéseinek köszönhetően 1945–1990 között az erdőterület világviszonylatban is kiemelkedő mértékben 50%-kal, 600 ezer hektárral növekedett, így az erdőszültség 12%-ról 18%-ra emelkedett. Ez az erdőterület kb. annyi, mint amennyit a honfoglalástól eltelt kilenc évszázad alatt kiirtottak. E nemzetközi mércével mérve is jelentős erdőgyarapítás eredményeképpen az erdők élőfakészlete megkétszereződött, a növedék és az évente kiemelhető fatömeg közel háromszorosára emelkedett. A háború utáni negyedszázad korszakalkotó eredményeinek egy részét az utóbbi másfél évtizedben kezdtük felélni.

Egyes „szakírók” írásaiból sajnos néha az derül ki, mintha az elült másfél–két évtized szakmai hibái a két világháború közöttihez képest jelentősen visszaléptek. Ez alapvető tévedés, ugyanis itt a második világháború utáni negyedszázad kétségtelen eredményei egy részének 1968 óta folyó felélése-ről van szó, ugyanis a jelenlegi állapotok az összes probléma ellenére összehasonlíthatatlanul jobbak, mint a két háború között voltak.

Az 1990-ben bekövetkezett változásoktól minden, a szakmájáért aggódó erdőész a helyzet alapvető megjavítását várta. Az elképzelések és meghirdetett célok (pl. a kincstári erdőgazdálkodás bevezetése, az önálló államserdészeti főhatóság

felállítása, az új erdőtervny megalkotása, a vadászati újrászabályozása vagy évi 15 ezer hektár új erdő létesítése stb.) közül eddig semmi sem valósult meg, sőt a helyzet tovább romlik. Folyamatosan van tartalékaink felélése.

Ilyen előzmények után, illetve körülmények között nem részletkérdésekkel, hanem a szakma legalapvetőbb, stratégiai jellegű feladataival kellene foglalkozni. Ezek közül pedig napjainkban az egyik legfontosabb az erdők magánkézbé adása és ezzel együtt az azok felaprózódása elleni fellépés.

Mint ahogy az előzményekből már kiderült, elméletileg elképzelhető lenne 5–10 ezer hektáros egyházi, alapítványi, városi, községi, szövetkezeti, közbirtokossági vagy magánerdőbirtokok létrehozása, amelyekben – megfelelő létszámú és felkészültségű személyzet, szigorú állami felügyelet mellett – a tulajdonos ténylegesen tevékenykedhetne, de ennek jelenleg semmiféle realitása nincs. Egyébként is hazánkban az átlagos kincstári (állami) erdők állapota mindig magasabb színvonalú volt, mint az előbb említetteké. Ha pedig egyszer már az erdők nagy része állami kezelésbe került, erről semmiféle napi politikai vagy pártérdék miatt nem lenne szabad lemondani. *A magas színvonalú tartamos erdőgazdálkodás fenntartásának tehát Magyarországon egyetlen útja az erdők döntő többségének, vagyis minden jelenlegi állami erdő kincstári kezelése adása.* E cél elérése érdekében a mai erdészársadalomnak semmiféle erőfeszítéstől nem lenne szabad elzárkóznia.

A legjobb esetben is naiv álmódosításoknak kell tekinteni azokat az eszmefuttatásokat, amelyek szerint ha egyes nyugati országokban a magán-, községi vagy városi erdőkben elfogadható szakmai színvonalon gazdálkodnak, az itthon is megvalósítható. Akik ilyeneket állítanak vagy tájékoztalnak, vagy a valóságot összetévesztik a vágyakkal. A tények a feltételezésekkel szemben pedig mindig elsődolgesekek. Ez az elképzelés azért is elfogadhatatlan, mert a fentiek egy sor „nyugati” országban sem igazak (pl. a portugál, a görög, a spanyol vagy a francia magánerdők elsőprő többségének állapota meg sem közelíti a hazai állami erdőkét, de sok esetben még a szövetkezetiéket sem).

Ahol a magánerdők állapota eléri a mi állami erdeinkét (elsősorban a skandináv országokban)

- az erdőtlenség a hazainak többszöröse;
- az egy főre vagy egy tulajdonosra eső erdőterület a mieinknél egy nagyságrenddel nagyobb;
- ezek gazdag országok, ahol a tulajdonosok nagy része nem kizsarlja az erdőt, hanem gyarapítja annak értékét;
- az erdők birtoklásának, szakszerű kezelésének és szeretetének évszázados hagyományai vannak.

Önkritikusan vegyük tudomásul, hogy hazánkban az erdőtulajdonosok túlnyomó többsége nem úgy szerette és ma sem úgy szereti az erdőt, mint egyes példaként emlegetett országokban, sokkal inkább szereti az erdőt, mint egyes példaként emlegetett országokban, sokkal inkább szereti azt örökölni, kapni, használni, s végül kivágni, esetleg felparcellálni, beépíteni vagy eladni. E tekintetben a hazai tulajdonosi és intézményi magatartás a példaként felhozott országokkal összehasonlítva évszázados késében van.

Az utóbbi időben gyakran lehet hallani, hogy (különösen) az állami erdők szétosztogatása olyan, mintha az autópályákat vagy a vasutakat azon települések, illetve azok lakói között

szétosztanák, amelyekben azok keresztülhaladnak, vagy akiké azok területe valamikor volt. Ezzel az összehasonlítással nem értek egyet, mert az emberi alkotások sokkal jobban szétosztogathatók, mint a természet bizonyos alkotásai. Az erdők szétparcellázása olyan, mintha a Balatont, az aggteleki barlangrendszer, a Dunát vagy a Tiszát osztanánk szét az érintett települések, illetve azok lakosai között.

Az erdőkön belül még megdöbbentőbb, ha védett erdőkről, a nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek és természetvédelmi területek részéről van szó.

Elszomorító azt tudomásul venni, hogy egy „öröktől fogva” együvé tartozó nagy kiterjedésű erdő –st egy részéből azért lett maszek erdő, mert az új tulajdonos nagmamájától 40 évvel ezelőtt egy 220 kilométerrel távolabb fekvő városban elvették a cukrászdát és az unoka (vagyis az új tulajdonos) 25 évvel később a szőben forgó erdő melletti faluba benősült.

Az ehhez hasonló történések azon felül, hogy teljesen ész- és szakszerűtlenek, több évtized erdészgenerációinak becsületes munkáját hecstelenítik meg. Az a magatartásforma, amely az elmúlt évtizedek nemzetközileg is elismert eredményeit selektálás nélkül „hivataltól” megkérdőjelezi, elfogadhatatlan. Ilyen alapon Kodály vagy Illyés Gyula alkotásai, a romjaiból felépült Erzsébet híd, a Rádió gyermekkorusa, a Magyar Állami Népi Együttes, vagy a Paksi Atomerőmű léte is megkérdőjelezhető.

A meglévő erdők egy részének magánkézbé adása helyett minden támogatást meg kellene adni ahhoz, hogy bárki létesíthessen új erdőt és ezáltal bizonyítsa az erdőhöz való magasabbrendű kötődését, hosszú távú gondolkodásmódját, cseleghazafiságát. Ez lenne az „eredeti tőkefelhalmozás” egyik legbecsületesebb, legúsztessegebb módja.

Ha pedig az erdők egy részének privatizációja elkerülhetetlen, sorsszerű „csapás”, az új tulajdonosokat a legszigorúbban kötelezni kellene kénszertársulások (erdőbirtokossági társulatok, szövetkezetek stb.) alakítására, szakemberek (erdészek, erdőmérnökök) alkalmazására, s végül az erdőfelügyelet révén a szakmai előírások betartására.

Az utóbbi években gyakran – és nagyrészt jogosan – lehet olvasni, hallani a határainkon kívül élő magyarok, pl. a csángók kegyetlen sorsáról. Nyilvánvaló, hogy fájdalom tudomásul venni, ha egy népcsoportot (legyenek azok egyébként kurdok vagy hazai nemzetiségek is) megfosztanak iskoláitól, templomaitól, tanítóitól, papjaitól vagy vándorlásra kényserítnek.

Erősen megkérdőjelezhető azonban azok siránkozásának őszintesége, pl. a csángók sanyarú helyzetén, akik szembrebenés nélkül tudomásul veszik, vagy éppen kitálják, támogatják és megszavazzák az erdők széttrancsíróságát és ezzel az erdészársadalom mint „hazai kisebbség” szaktudását, erdőszerejét, sőt létalapját kérdőjelezzik meg, vagy teszik tönkre.

Egyébként mellett az erdők privatizációja is okozója lehet az erdészek és erdőmérnökök fokozódó munkanélküliségének.

A politikusokkal, a döntéshozókkal és a jószándékú széles tömegekkel mint szavazókkal el kellene hitetni, hogy az erdő iskolája a csemetekert, tanítója az erdész, papja az erdőmérnök, temetője pedig a privatizáció.

Az Alföldfásítás helyzete

című konferenciát ez év tavaszán rendezte meg Bugacon az Alföldfásítási Alapítvány, az Alföldprogram Tanács, az Erdészeti Tudományos Intézet, a Kiskunsági Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság, az Országos Erdészeti Egyesület és ennek helyi csoportja.

Előadások

Az Alföldprogram időszerű kérdései

Dr. Tóth Albert országgyűlési képviselő, az Alföldprogram Tanács társelnöke.

Az Alföldfásítás helyzete, és az ezzel kapcsolatos teendők

Barátossy Gábor miniszteri tanácsos, az Országos Erdészeti Egyesület főtitkára.

Fölkért hozzászólók

Földhasznosítás – erdőtelepítés

Madari Jenő, az FM Bács-Kiskun megyei Földművelésügyi Hivatalának vezetője.

Erdők és természetvédelem

Dr. Iványosi Szabó András igazgató, Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatósága.

Az alföldi erdőgazdálkodás sajátosságai

Dr. Göbölös Antal igazgató, Kecskeméti Erdőfelügyelőség

Az erdőtelepítések várható gazdasági kihatásai

Hallász Gábor főigazgató, FM Erdőrendezési Szolgálat

Dr. Tóth Albert országgyűlési képviselő sajnálattal állapította meg, hogy hiába van kormányprogram, ha anyagi támogatás hiányában most évi 15 000 hektár erdő helyett csak 3-7 ezer hektárt telepíthetünk. El kell hitetni a Parlamenttel – mondotta a jelen lévő 17 országgyűlési képviselő előtt –, hogy az erdősítésekre megszabott összeg jó helyre kerül.

Botos Balázs, a PM helyettes államtitkára ígéretet tett, hogy 1994-re nagyságrenddel több támogatást kap az erdősítési program.

Az alföldi erdőgazdálkodás sajátosságai

Tájtörténeti vonatkozások

Az Alföld megjelenésében, növénytakaróját tekintve másod-, illetve harmadlagos **nagytáj**.

— Eredeti növénytakaróját: a klímát is jelző erdős-sztyepp, ligetek-mocsarak jellemezték. Az erdők jelentős része az időszakos többletvízhatásnak kitett területeken helyezkedett el.

— A történelmi események, a tájháztartást módosító beavatkozások sora (pl. nagyfolyóinak szabályozása), az élelmi-szertermelés fejlődése átalakította az eredeti növénytakarót.

— Erdeink többsége mesterséges eredetű, illetve származék erdő: fajszegény életközösség, s ott áll, ahol a valamikori természetes tájban nem erdő, hanem sztyepp volt. Az erdők helyén ma intenzív mezőgazdasági kultúrák vannak. Az őshonos és nem őshonos fafajok örök dilemmája innen is credezhető. A nem őshonos fafajok (A, FF, EF stb.) és kultúrklónok (NNy) alkalmazása **részben(!)** a rendelkezésre álló termőhely-minőségből származó kényszer is volt!

Az Alföldön az erdők ma, a valamikori természetes tájban nagyságuknál lényegesen kisebb, elhelyezkedésüket tekintve attól eltérő területeket borítanak, sokkal kedvezőtlenebb termőhelyi viszonyok mellett (talajvíz süllyedése, szikesedés stb.).

Társadalom-gazdaságtörténet

E kérdést terjedelme, ismertsége miatt nem kívánom kibontani, de címyszerű felvillantását fontosnak érzem éreztem

a mai helyzet sokoldalú, tisztességes megértésc-megértélésé miatt.

— Itt az újkori (XX. sz.) történelmünk szomorú eseményét, az 1920-as Trianoni békeszerződést emelném ki, amelynek következtében 7,4 millió hektár erdőterület 84%-át elvesztettük.

Ez a körülmény az alföldi erdőgazdálkodást felértékelte, a fatermesztésen túl a telkesítés („tanyásítási” program), a népességmegtartás-foglalkoztatás igénye ezt csak erősítette. Az előzőek teljesítési szándéka az eszközrendszer kialakítása, a két világháború között először a jogalkotásban (I. 1923. évi XIX. tc. – 1935. évi I. V. tc.), az erdőterületek csökkenésének megállításában, majd a nehéz gazdasági helyzet ellenére néhány térségben (pl. Bugac–Kecskemét) növelésében fejeződött ki.

— A II. világháború után az alföldi erdőgazdálkodás a sok belső ellentmondás – elkövetett hiba ellenére is meghatározó, megkockáztatom: pozitív korát élte meg.

Ebben az időszakban közel 300 cha erdőtelepítésre és 200 eha-t meghaladó erdőfelújításra – szervezetátalakításra került sor. Az FM ERSZ-adatai szerint az ország erdeinek 24,6%-a van az Alföldön. Ezekben az erdőkben található az élőfakészlet 15,2%-a, s ezekből az erdőkből kerül ki az összes fakitermelés 27,2%-a (1991. évi adatok). Az Alföldön ma az összes erdőgazdálkodást szolgáló terület 500 eha (nem csak erdőállománnyal borított területek).



Az erdőállományok néhány jellemzője

Az előzőekben elmondottakból látszik, hogy az alföldi erdőgazdálkodás különleges szelete gazdálkodásunkak, amelyet csak megerősít az a néhány jellemző tényező, amelyet a teljesség igénye nélkül itt felsorolok. Számszerű adatok az FM-ERSZ országos erdőadattárából, illetve az Erdőfelügyeleti mérlegbeszámolókból származnak.

— A nem erdőtalajon álló – mesterséges létesítésű erdőállományok aránya nagy.

— Az elsőgenerációs honosított fajokból (Ef, Ff) álló állományok kezelése különleges szakmai feladat.

— Az állományalkotó fajokon belül az élőfakészlet 64%-át nem őshonos fajok (A 27,2%, Ef + Ff 21,3% és a NNy 15,5%) adják, ez az érték területben 70%. (Az ország többi részén az élőfakészlet 33%-át adják a nem őshonos fajok.)

— Az Alföldön 1991-ben kitermelt 1972,4 ezer brm^3 fa (az országos 27,2%-a), amely egyébként alatta volt az Erdőtervi éves lehetőségnek, azt jelenti, hogy 4,8 brm^3/ha fakitermelés jut 1 ha erdőterületre (az ország többi részén ez az érték 4,2 brm^3/ha).

Az egy ha-ra vetített kitermelt véghasználati fatömeg az Alföldön 176 brm^3 , az ország többi részén ez az érték 273 brm^3 .

— Az élőfakészlet dinamikusan növekszik, ez az érték 22%-ot tett ki az elmúlt 10 évben, a többi térség növekedése 13% volt.

Ez nagyobb részt a fiatal korosztályok nagy arányából következnek. Az 1–20 éves korú állományok 54%-ot tesznek ki (az ország többi részén 25%). A gyorsan növő fajok (A, Ny-k, Fű-k) 59% (az ország többi részében 21%) aránnyal vannak képviselve.

— Az Alföldön általában a vágásérettségi kor lényegesen alacsonyabb, mint az ország más tájain. Így az erdőgazdálkodás ciklikussága „ritmikussabb”.

— A mesterséges (teljes talajelőkészítésen alapuló) erdőfelújítások nagy aránya miatt az erdőterület közel 40%-a valamilyen munkával (talajelőkészítés, ültetés, ápolás, tisztítás, gyérintés, véghasználat stb.) érintve van.

Beruházás politika

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az elmúlt 40 év erdőtelepítési programjában elkövetett legnagyobb tévedés az volt, hogy a mezőgazdaságilag gazdaságosan nem hasznosítható területeket a legrosszabb termőhelyek irányából használta fel, egy szerencsétlen és bürokratikus „földvédelmi” politika miatt.

Ez a tény sajnos napjainkban és főleg a jövőben egy újabb tévedéshez vezethet, amelyet feltétlenül *el kell kerülnünk*. Nem szabad a jelenlegi erdők „teljesítőképessége” alapján értékel-

nünk a következő időszakban telepítésre kerülő erdőket, miután azok lényegesen jobb termőhelyekre kerülnek majd, így várhatóan a hozam növekszik.

A viszonylagosan magasabb termőértékű földek erdőtelepítéssel történő hasznosítása közelebb hozza a különböző érdekszinteket: telepítő – ágazat – társadalom vagy beruházó (állam) – erdőtelepítő (területtulajdonos kezelő).

A meglévő és telepítésre kerülő erdeink a fatermesztésen túl jelentőséggel bírnak, mert biztonságossá teszik a mezőgazdasági termelést, jó feltételeket teremtenek a befogadó táj és a települések viszonyában, a talajvédelem (kolloid kifúvás), a humánökológiai feltételeket javítják (pl. nyári alacsony relatív páratartalom emelése), környezet- és természetvédelem, élőhelyteremtés stb. területén.

Az erdőtelepítési program feltételei

1. A gazdasági-politikai változásokkal egyidőben, illetve azt követően az erdészeti közigazgatás korszerű, az új feltételeknek megfelelő kialakítása.

2. Jogalkotás.

3. A gyakorlati kivitelezés: tervezés – végrehajtás – ellenőrzés szervezeti formáinak új viszonyoknak megfelelő kialakítása.

4. A szűkebb régiók – tájak általános tájhasznosítási terveinek elkészítése! A tájökölógiai optimum kialakítása: művelési ágak aránya, növénytermesztés-vízgazdálkodás harmóniája, településszerkezet, infrastruktúra fejlesztés irányainak meghatározása, környezetvédelem-termesztésvédelem igényeinek kielégítése, s e tervekbe történő beépítése igen fontos.

Az őshonos fajok telepítésének érdekelttségét az ésszerűség határáig fokozni kell!

5. A támogatási rendszer részletes: korszerű-hatékony kialakítása.

6. A már meglévő alföldi erdőkben a társadalmi igényt mind teljesebben kiszolgáló gazdálkodás feltételeinek megteremtése, amely lényegében egy működőképes Országos Erdészeti Alapot jelent.

7. Tervezhetőség – ütemezhetőség (pl. fenyőerdősítések előző év augusztusában kezdődnek a mélyfogyattal – szélvédő rozsvetessel, fontos az egy-három év alatt előállítható szaporítóanyag-termelés kiszámíthatósága stb.).

Beruházásbiztonság (állami garancia vállalása a folyamatos – többéves erdőtelepítések állományérték-növekmény fedezetére).

Az Alföld erdészettársadalmi alkalmas és kész az új erdőtelepítési program végrehajtására!

Kérem a jelenlétüket, fogjunk össze e hatalmas, jövőtformáló feladat teljesítésében!

Dr. Göbblös Antal

Interjú Balogh János professzorral a bugaci Alföldfásítási Konferencia szünetében

Kedves Professzor Úr! Elhangzottak a felkért előadók mondandói, de vajon Ön mit mondott volna, mitn előadó?

Meglepővel kezdem. A legfontosabb most ebben a helyzetben, hogy az erkölcsi tényezőről beszéljünk. Ezt nem papolásként mondom, de egyre inkább azt látom, hogy az egész természetvédelem és minden olyan kérdés, amely a jövőbe pillantó, nem azért stagnál, mert nincsenek meg a megfelelő ismeretek, hanem hiányzik az etika, mely szükséges lenne ahhoz, hogy lépjenek az illetékesek. Óriási lépésnek tartom, hogy mondjuk egy öt évvel ezelőtti hasonló összejövetelen elhangzottakhoz képest, már tényként hangzik el, hogy nem egyszerű gazdálkodásról van szó.

Sajnos az egész világban azt látja az ember, bármerre utazzon, hogy az emberiség úgy él, mintha ez a generáció a Föld minden vagyonát átalakította volna egy olyan életjáradékká, hogy mire meghal, felél mindent. Már bőven a jövőt éljük fel és úgy tűnik, senki nem gondol arra, hogy mi lesz e generáció

halála után. Ez a mai, itt összejött társaság talán egy kicsit más. Mert aki fában gondolkodik, az minimálisan egy-két-három generációban gondolkodik, és most itt érződik ez.

Nagyon jó lenne, ha azok a képviselők, akik itt vannak, akik rendelkeznek valami kevés elosztható pénzzel és döntenek, azok az elhangzottak alapján felmérenék, hogy mit tudnak tenni.

Mert iszonyú anyagi háttére van az itt elhangzott erdősítési elképzeléseknek, és nem látom tisztán, hogy vajon rendelkezésre áll-e majd ez az összeg, akiknek fel kellene használni.

Oly sok ostobaságra megy el sokszor a pénz, hogy a jövő érdekében ténykedőtől nem szabadna sajnálni ezt a néhány száz milliót.

Professzor Úr, hogyan látja az alföldfásítás helyzetét?

Mint ökológus úgy gondolom, hogy el kell választani az alföldfásításnál a papírfát termelő ültetvényeket az erdőszertü erdőtelepítésekétől. Az még nem erdősítés, hogy elfuteltünk bizonyos te-

rőleten egy csomó fát, amiből húsz év múlva haszon lesz. Ez még nem erdő. Ez nem ökológiai egység. Az alföldfásítás az én szememben az Alföld többé-kevésbé természetes odaillő ligeterdőszerű állapotának regenerációja lenne. Felületen ökológiai szemlélettel kell gondolkodni. Nagyon féltém, és aggódom azokért az erdőkért, amelyek most magánkézbe kerülnek.

Megalakult az Erdészeti Hivatal többéves várakozás után. Ön mit lát a legfontosabb intéznievalónak?

Nagyon nehéz erre a kérdésre felölősséggel válaszolni, hiszen az erdészeti szaktudásom meglehetősen kevés. De azt kell mondanom, hogy diófát ültessenek és ne papírfát, hosszú távon gondolkozzanak. Az egész világon az a tendencia, így az Erdészeti Hivatalnak is a hosszú távú érdekek képviselete a legfontosabb feladata. Nem felélni, nem megenni a jövőnket!

Pápai Gábor

DR. SÁRVÁRI JÁNOS

A közönséges dió (*Juglans Regia L.*) erdészeti hasznosításának lehetőségei

A közönséges dió, amit neveznek nálunk királydiónak, szelíd diónak, egyes helyeken szürke diónak, elsősorban, mint kerteszerű fajafaj jelenik meg a köztudatban. Erdészeti hasznosításának gondolatával eleink már a századfordulón is foglalkoztak (Ordódy, 1901. Majerszky, 1917), de a kezdeményezések nem találtak visszhangra az erdőtulajdonosok körében. Az okok, amelyek indokolják a téma fontosságát, napjainkban még erőteljesebben hatnak, mint évtizedekkel ezelőtt. Ezek az okok a következőkben foglalhatók össze.

Az irodalmi adatok és a tapasztalatok is azt mutatják, hogy a közönséges dió természetes elterjedésének északi határa Magyarország alatt húzódik (Fekete-Blatny, 1936). A globális felmelegedés várható hatásai miatt – a meteorológusok szerint a jövő század 30-as éveire a mainál 1–2°C-kal melegebb éghajlata számíthatunk (Pálvölgyi, 1992) ez a határ feljebb tolvódik nagyobb lehetőséget adva a hőigényes fajfajoknak, mint a Juglans regia.

A közönséges dió értékes fája rendkívül keresett bútortartó alapanyag. A diófa iránti évtizedek óta meglévő kereslet – az állományok csökkenésével megindult folyamatot, ami a magyarországi diófák, fasorok, ültetvények látványos és aggasztó csökkenését eredményezte. Ennek jellemzésére elég annyi, hogy míg 1990-ben a kiadott exportengedélyek alapján 1612m³ diórönköt vittek ki az országból, addig egyetlen év alatt, 1991-re ez a szám 21 140 m³-re nőtt. Összehasonlításként megjegyzem, hogy ugyanezen idő alatti a szintén értékes és keresett feketediórönk kivitel 1230 m³-ról 1044 m³-re csökkent (forrás: PM Erdészeti és Faipari Főosztály).

A következő és az előbb elmondottakhoz csatlakozó ok a közönséges dió fájának ára. Az előbbi számokból levezetve a határparitáris áron számolva a közönséges diórönk átlagára 1990-ben több, mint 25 000 Ft, míg 1991-ben közel 31 000 Ft volt köbméterenként.

Ugyanezek az adatok fekete dió vonatkozásában 25 500 és 26 300 Ft-nak adódtak. A főként Olaszországból és Ausztriába irányuló kivitel rendkívüli növekedése miatt, a hazai közönséges dió állományának védelme érdekében az Agrárpiaei Rendtartást Koordináló Bizottság 32/1992. számú közleményében felüggesztette a hazai diófarönk fűrészipari exportengedélyek kiadását.

Annak ellenére, hogy a nyugat-európai országok nagy mennyiségben vásárolják a Dél- és Kelet-Európából származó olcsó diófát, a dióállományok mennyisége Nyugat-Európában is vérszenes csökken olyannyira, hogy a jelenlegi trendeket figyelembe véve a jövő század első évtizedeire a közönséges dió eltűnését jósolják Svájcban (Kucera, 1991). A közönséges dió kiváltását a trópusi keménylombos fajokkal próbálják meg, de mint tudjuk, hosszú távon ez sem bizonyulhat járható útnak.

Az erdőszertű közönséges dióállományok megfelelő termőhelyen viszonylag rövid vágásfordulóval kezelhetők.

Nem elhanyagolható az előhasználatokból kikerülő faanyag (az olasz fakereskedők már a 14 cm-es átmérőjű anyagot is megvásárolják) és az esetleges gyümölcsstermés után várható árbevétel sem.

Magyarországon a földtulajdon-változások eredményeként jelentős területek erdészeti hasznosítása válik lehetővé. A közönséges dió termőhelyigényének feltárása után ezen területek jól körülhatárolható részén lehetőség nyílna erdőszertű elegyes vagy elegyetlen közönséges dióállományok létrehozására.

Az eddig felsorolt okok készítették intézetünket az ez irányú kutatások megkezdésére. A kezdeteket dr. Szodfridt István és Szőnyi Tibor 1979-ben, minisztériumi megbízás alapján megkezdett munkája jelentette. A két évvel később írt tanulmányuk és cikkeik alapvető célja a kettős hasznosítású diótermesztés fontosabb termőhelyi feltételeinek meghatározása volt. Ezen munka során létesült Szatmár-Beregben az első erdőszertű, szűk hálózatú (3x3 m) közönséges dió kísérlet is. A munka részben pénzügyi források hiánya, részben személyi változások miatt megszakadt, és csak 1990-ben folytathattuk azt. A következő évben elnyertük az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatását a közönséges dió erdészeti termesztési feltételeinek vizsgálatára és más fajokkal történő összehasonlítására (OTKA 1382. sz. téma).

A következőkben röviden szeretném ismertetni magát a fajtát, az eddigi kutatások eredményeit és további terveinket.

A közönséges dió egylaki, egyivarú, szélporozta növény. Gyökérzete vastag karógyökér, levelei 25–35 cm hosszúak, 5–9 (ritkán 11–13) levélkéjűek. Balkáni, elő-ázsiai hegyvidéki flóraelem. Európai természetes elterjedési területe egy, az észak-déli irányban viszonylag keskeny sáv az Istria keleti partjától a Fekete-tenger délkeleti pereméig. A Juglans regia hazai őshonossága vitatott. A fajfa a periodikus klímaváltozások hatására hol előrenyomult, hol visszazorult. A pollen-vizsgálatok hazánkban a jégkorszak előtűről adnak leleteket, azt követően azonban nem. Újabb leletei szórványosan a római korból és tömegesen a honfoglalás korából származnak, tehát a közönséges dió konzekvens megjelenését a pollen-diagramokban kb. 1000 évnél lehet meghatározni (Szodfridt–Szőnyi, 1981).

Kutatásainkat a már meglévő állományok felkutatásával kezdtük azzal a céllal, hogy összeállíthassunk egy, a jelenlegi állapotokat tükröző országos közönséges dióleltárt. Hirdetéseket jelentettünk meg különböző szaklapokban, körlevélben

fordultunk az erdőgazdaságokhoz. Az üzemtervi adatok tanúsága szerint összesen 250 erdőrészletben található elegyesen vagy elegyetlenül közönséges dió mintegy 90 gazdálkodó szervezeti kezelésében.

A fenti körben is teljes felmérést végeztünk. Az eddig beérkezett adatok alapján úgy tűnik, hogy az állományok jelentős részét kitermeltek, az üzemtervben jelzettnél sokkal alacsonyabb az elegyaránya, egyes területekről ellopták a törzseket. Szerencsére néhány értékelhető és bemutatható területet is találtunk. Ezek különböző korú, általában kis területű (1–2 ha) olyan erdőszertű dióállományok, amelyek egyértelműen mutatják, hogy megfelelő termőhelyen és kezeléssel a közönséges dióknak, mint állományalkotó fajfajnak, helye van erdeinkben.

Az ország három különböző részén (Tiszacsécse, Bőny és Vasvár környékén) közönséges diótörzsfákat jelöltünk ki. A kiválasztás elsődleges szempontjai a kimagasló növekedési erély és a hosszú, egyenes, hengeres törzs kialakulására való hajlam volt. Összesen 30 fáról készítettünk törzslapot. A fákról gyűjtött magból utódvizsgálatot állítottunk be az ERTI Gödöllői Kísérleti Állomásán, míg a Gyümölcs- és Dísznövénytermesztési Kutató, Fejlesztő Vállalat segítségével a törzsfákról szedett oltoágallyal oltoványokat neveltünk egy kísérleti plantázis létrehozásának szándékával. Jelenleg mintegy 300 db egy éves oltovány áll rendelkezésünkre.

Az összehasonlító vizsgálatok körébe elsősorban a kocsányos tölgyet és a fekete diót vontuk be részben hasonló termőhelyigényűk, részben szintén értékes fájuk miatt. Mindhárom fajfa hasonló termőhelyen álló állományából 1–1 mintatörzset döntöttünk és mértünk meg. Ezt avarmintagyűjtés,



részletes termőhelyfeltárás, a minták elemzése és évygűrűanalízis követte. A fenti vizsgálatok első fontosabb következtetési, eredményei a következők voltak:

— A fajokonkénti 1–1 mintafaj alapján kimutatható a fekete dió nagyobb nitrogén-, a közönséges dió kisebb foszforigénye a másik két fajjal szemben. A kalciumra, magnéziumra és káliumra lényeges, illetve tendenciózus különbségeket nem sikerült megállapítani.

— Az évygűrűelemzés alapján a három mintafából vágott 37 korong adta. A digitálpozícióméter segítségével felvett adatokat többféle szempontból (növekedésmenet, átlagnövekedés, össznövekedés, évygűrűtágatok, átmérőnövekedés a kor, átmérő a magasság és magassági növekedés a kor függvényében) elemeztük. Megállapítható volt, hogy a közönséges dió – hasonlóan a fekete dióhoz – nagyon erőteljes fiatalkori növekedést mutat, azonban a 20–25 éves korban bekövetkező évygűrűszélesség csökkenése kisebb mértékű, mint a fekete dió esetében. A közönséges dió optimális vágásértései korának megállapításához további (állományonként minimum 5–10 db) középkorú és idősebb állományok korongjaira van szükség. Sajnos ezekhez igen könnyen hozzájuthatunk, hiszen csak fel kell keresnünk az ország különböző részein az elmúlt két év során kitermelt állományok tuskóit.

Az éghajlati tényezők és a törzsek gyarapodása közötti összefüggés, illetve a gyérítések hatásának vizsgálatára 1992 februárjában 4 állományban (egy-egy fiatal, középkorú és idős erdőszertű, illetve egy középkorú gyümölcsstermésztési célú ültetvény) kerületmérő szalagokat (állományonként 15–20 db-ot) helyeztünk el. A kéthetenként mért adatok az állományokhoz legközelebb eső meteorológiai állomások adataival vehetők össze. Következtetések levonásához azonban legalább 2–3 év adatai szükségesek.

Terveink között szerepel gyökérfelhárások megindítása is és folyamatban van a különböző korú kocsányos tölgy, fekete- és közönséges dióállományok fatermési adatainak összehasonlítása.

Végezetül szeretném ismertetni az erdőszertű dióállományok létrehozásával kapcsolatos fontosabb ajánlásokat, a külföldi és hazai tapasztalatokat.

— A közönséges dió sikeres termesztésének két alapvető termőhelyi feltétele van: napsütötte, fagyzug nélküli fekvésben olyan helyet kell számára találnunk, ahol a 700–800 mm évi csapadékon kívül a talaj gyökérközeli rétegeiben mozgó jellegű pótlólagos vízforrás áll rendelkezésre (Szodfridt–Szőnyi, 1982). Talajtípus szempontjából a dió számára az agyagbemosódásos barna erdőtalaj és a Ramann-féle barna erdőtalaj kedvezőek. Kiváló diótermőhelynek számítanak a hullámterek közpompag fekvéseiben található humuszos öntéstalajok és a dombvidékek lejtőhordalék talaja is. A vázlatajok a közethatású és szikes talajok, a réti és láptalajok kizárhatók a diónak megfelelő talajok közül.

— Az erdőszertű dióállomány ültetését, vetését általában teljes talaj-előkészítés előzi meg. Kivétel lehet ez alól, ha oltvánnyal, esetleg nagy csemetével viszonylag tág hálózatban dolgozunk gyepterületen. Ilyenkor elégnek tűnik a szárnyas mélylazító és a gödörfürdő együttes alkalmazása.

— Az alkalmazott szaporítóanyag lehet mag, csemete vagy oltvány. Magvetésre csak teljesen beérlett, a fáról magától

lehullott dió alkalmas. Az ültetésnél a csemeték érjék el a 30–80 cm-es magasságot. A megfelelő gyökérendszer kifejlesztéséig a dió – a csapadék mennyiségétől függően – több évig is „ülve” maradhat.

Konténeres csemetével kísérletek folynak a bejegyzetvárosi csemetekertben. Ez évi telepítéseink során egy- és kétéves konténeres csemeteket is kipróbálunk. Az oltvány rendkívül drága (egy db kétéves I. osztályú oltvány 400 Ft körül mozog), így alkalmazása csak akkor ajánlható, ha kettős vagy elsősorban gyümölcsstermésztési célú állományt akarunk létrehozni. Kertész kollégáink már keresik az oldalágakon is termő, kettős hasznosításra alkalmas fajtaikat.

— Az ültetési hálózatról általában elmondható, hogy ha értékes faanyag termelésére törekszünk, akkor minél szűkebb legyen. Beállított kísérleteink vannak 3x3, 3x1, 2,4x2,4, illetve 2,4x4,8 m-es hálózattal. Elégítési kísérleteket hoztunk létre és tervezzük kocsányos tölgyvel, fekete dióval, török mogoróval, más vadgyümölcsökkel esetleg kőrissel soronként és háromszög kötésben. Bulgáriai soronkénti elegyítési kísérletek azt mutatják, hogy a közönséges dió magassági növekedés szempontjából lépést tart a fekete dióval és vastagsági növekedése meghaladja mind a fekete dió, mind az amerikai kőrissé vagy a korai juhar magassági növekedését.

— A klasszikus ápolási munkákon kívül a legfontosabb a nyésés. A nyésés optimális időpontjának megválasztására még folynak a kísérletek. Általánosságban elmondható, hogy a 3 cm-es átmérőt meg nem haladó gallyakat a palást mentén kell elválasztani.

— A dió telepítések erdővédelmi problémái főként az első évek során jelentkeznek. Az elvetett diómagot egyaránt kedveli az egér, a varjúfélék és a vadisznyó. A csemeték csúcsrügyeit lepesszik az őz és – főként kemény telteken – a nyulak jelentős kéregkárosítása jelenkezik. Eddigi tapasztalataink alapján oltványtelepítésben az egyedi törzsvédelem, sűrűbb hálózati állományoknál a kerítésrel való védekezés ajánlható.

— Igen érdekes megfigyeléseink vannak a dió erőteljes „kivadulási” hajlamaról. A legkülönbözőbb korú és fajajú (akác, feketeifenyő, erdeifenyő, kocsányos tölgy) állományok különböző szintjeiben jelentős mennyiségű közönséges diógedvet találtunk. Ezek a vegyeskorú törzsek a környező kertek, tanyák diófáinak madarak által elhullajtott magjából keletkeztek. Az idős fáktól való távolság több száz méter is lehet és az ily módon terjeszkedő dió elegyaránya egyes állományokban meghaladja a 30%-ot is. A többé-kevésbé zárt állományokban nevelkedő diógedvedek természetes felszűzülása jó, törzsiük egyenes, hengeres, koronájuk kicsi. Vialitásuk és gyors tényeresük az egyes állományokban meglepő. Ezek a tapasztalatok is azt mutatják, hogy a jövőbeni kutatások során nagyobb figyelmet kell fordítani az alételepítési kísérletekre.

Összefoglalva az eddigi hazai és külföldi tapasztalatokat elmondható, hogy a dió megfelelő termőhelyeken 50–70 éves vágásértésségi korral kezelhető, fája pedig a legértékesebb és legkeresettebb Európában. Nem szabad késlekednünk az új állományok létrehozásával, hiszen a diófapiacon az az ország lesz az első, amelyik most, a dióállományok rohamos csökkenésének időszakában, elsőként kezd nagyobb arányú telepítésekre.